

ამერიკელი მწერალი რიჩარდ ჰალიბარტონი
ხევსურეთის შესახებ

The American Writer Richard Halliburton
on Khevsureti

ოთარ ნიკოლეიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Otar Nikoleishvili

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

საქართველოს ისტორიის, კულტურისა და ტრადიციებისადმი ინტერესი დასავლური სამყაროს წარმომადგენელთა მხრიდან მაშინაც საკმაოდ აქტიურად ვლინდებოდა, როდესაც ჩვენი ქვეყანა საბჭოთა იმპერიის შემადგენლობაში იყო მოქცეული. ამ ინტერესის თვალნათლივ გამოვლინებას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ საქართველოს იმხანად არაერთი ცნობილი და გავლენიანი პიროვნება სტუმრობდა. მათგან ამჯერად ყურადღება გვინდა გავამახვილოთ ჩვენს ქვეყანაში ამერიკელი მწერლისა და ჟურნალისტის – რიჩარდ ჰალიბარტონის (1900-1939) ყოფნასთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან ეპიზოდებზე. მან საქართველოში XX საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისში, სტალინის რეპრესიების აქტიურად დაწყებამდე, იმოგზაურა. სწორედ აღნიშნული ვიზიტის დროს მიღებული შთაბეჭდილებები მოგვითხრო ამერიკელმა მწერალმა თავის წიგნში „შვიდლიგიანი ბოტები“ (Seven League Boots), რომელიც 1935 წელს გამოიცა ლონდონში. აღსანიშნავია ისიც, რომ ხსენებული ნაშრომი იმ, არცთუ მრავალრიცხოვან, უცხოენოვან გამოცემებს მიეკუთვნება, რომელნიც ჩვენი ქვეყნის ერთ-ერთი გამორჩეული კუთხის – ხევსურეთის მკვიდრთა ყოფაცხოვრების შესახებ გვაწვდის ძალზე ფასეულ ცნობებს.

საკვანძო სიტყვები: რიჩარდ ჰალიბარტონი, ხევსურეთი, უცხოელები საქართველოს შესახებ.

ABSTRACT

Interest in the history, culture, and traditions of Georgia on the part of representatives of the Western world was already manifesting itself quite actively even at a time when our country was incorporated within the Soviet empire. A clear manifestation of this interest is the fact that, in that period, Georgia was visited by more than one well-known and influential figure. Among these, we wish here to focus attention on the significant episodes connected with the presence in our country of the American writer and journalist Richard Halliburton (1900–1939). He traveled through Georgia at the beginning of the 1930s, before the active onset of Stalin's repressions. It was precisely the impressions gained during this visit that the American writer recounted in his book *Seven League Boots*, published in London in 1935. It is also worth noting that this work belongs to that not especially numerous group of foreign-language publications that provide us with extremely valuable information concerning the way of life of the inhabitants of one of our country's distinctive regions – Khevsureti.

Keywords: Richard Halliburton, Khevsureti, foreigners on Georgia.

შესავალი

საქართველოს ისტორიის, კულტურისა და ტრადიციებისადმი ინტერესი დასავლური სამყაროს მხრიდან არასოდეს გამქრალა. ამის ერთ-ერთ დადასტურებას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ ჩვენს ქვეყანას საბჭოთა იმპერიის მარწუხებში მისი ყოფნის დროსაც არაერთი ცნობილი და გავლენიანი პიროვნება სტუმრობდა ხოლმე. მათგან ამჯერად ყურადღება მივნიდა გავამახვილო საქართველოში ამერიკელი მწერლისა და ჟურნალისტის – რიჩარდ ჰალიბარტონის (Richard Halliburton – 1900-1939) ყოფნასთან დაკავშირებით.

რიჩარდ ჰალიბარტონი დაიბადა 1900 წელს აშშ-ის შტატ ტენესის ქალაქ ბრაუნსვილში (Brownsville). მან განათლება ჯერ ლოურენსვილის (The Lawrenceville School) პრესტიჟულ სკოლაში მიიღო, 1921 წელს კი დაასრულა პრინსტონის უნივერსიტეტი (Princeton University), სადაც აქტიურად იყო ჩართული სარედაქციო და ლიტერატურულ საქმიანობაში. კერძოდ, ჯერ კიდევ სწავლის პერიოდში იგი სტუდენტური გაზეთის – „The Daily Princetonian“ (1876-1892 წლებში გამოდიოდა „პრინსტონელის“ /The Princetonian/ სახელწოდებით) სარედაქციო საბჭოს წევრი იყო, შემდეგ კი „The Princetonian Pictorial Magazine“-ს მთავარი რედაქტორი გახდა.

ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროს, 1919 წელს, რ. ჰალიბარტონი პირველად სტუმრობდა ევროპას და ამ დროიდან მოყოლებული მან არაერთ ქვეყანაში იმოგზაურა. კერძოდ, 1922 წელს სტუმრობდა ჩინეთს, სადაც დაესწრო ჩინეთის უკანასკნელი იმპერატორის – აისინ გიორო პუის (Aisinjoro Puyi – 1908-1912/24) ქორწილს, 1928 წელს გადაცურა პანამის არხი, ასევე, გადაღებული აქვს მწვერვალ ევერესტის ფოტოები, იუკატანის ნახევარკუნძულზე მდებარე მაიას ცივილიზაციის დროინდელი ქალაქის – ჩიჩენ-იცას (Chichén Itzá) ფოტოსურათები და მრავალი სხვა (3).

1925 წელს გამოცემულმა მისმა პირველმა წიგნმა, რომელიც ბესტსელერად იქცა, რ. ჰალიბარტონს, როგორც ეგზოტიკური თავგადასავლების მთხრობელს, ფართო აღიარება მოუტანა. გარდა წიგნებისა, იგი სტატიებსაც აქვეყნებდა სხვადასხვა პერიოდულ გამოცემებში და აქტიურად კითხულობდა ლექციებს აშშ-ის ისეთ უნივერსიტეტებსა და კოლეჯებში, როგორებიცაა: პრინსტონის უნივერსიტეტი, ბეილორის უნივერსიტეტი (Baylor University), აგნეს სკოტ კოლეჯი (Agnes Scott College), ჯორჯიის სახელმწიფო კოლეჯი (Georgia State College, ამჟამინდელი სავანას სახელმწიფო უნივერსიტეტი - Savannah State University) და სხვა (4, 5).

1939 წელს რ. ჰალიბარტონმა წამოიწყო პროექტი – „ზღვის დრაკონის“ ექსპედიცია. მისი მიზანი იყო ჩინური ჯონკით წყნარი ოკეანის გადაცურვა ჰონგ-კონგიდან სან-ფრანცისკოში, სადაც უნდა დასწრებოდა „ოქროს კარიბჭის“ საერთაშორისო გამოფენას. გემი უხარისხოდ იყო აგებული და ცუდად აღჭურვილი, რის გამოც 1939 წლის მარტში, ტაიფუნის დროს, ეკიპაჟიანად გაუჩინარდა. გაუჩინარებული გემის უშედეგოდ ძებნის შემდეგ იგი 1939 წლის 5 ოქტომბერს იგი გარდაცვლილად გამოცხადდა და მისი სიმბოლური საფლავის ადგილად ტენესის შტატის ქალაქ მემფისში მდებარე ფორესტ ჰილის სასაფლაო (Forest Hill Cemetery) გამოცხადდა. რ. ჰალიბარტონი არასოდეს დაქორწინებულა. ფორესტ ჰილისადმი პატივისცემა იმითაც გამოხატეს, რომ მეორე მსოფლიო ომის მონაწილე ამერიკის ერთ-ერთ გემს მისი სახელი (a Liberty Ship “SS Richard Halliburton”) ეწოდა (3).

რ. ჰალიბარტონმა საქართველოში XX საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისში, სტალინის რეპრესიების მასშტაბურად დაწყებამდე, იმოგზაურა. სწორედ აღნიშნული ვიზიტის დროს მიღებული შთაბეჭდილებები აღწერა მან ზემოთ ხსენებულ თავის წიგნში „შვიდლიგიანი ბოტები“ (Seven League Boots), რომელიც 1935 წელს გამოიცა ლონდონში. აღნიშნული ნაშრომი უცხოელ ავტორთა იმ ნაშრომებს უნდა მივაკუთვნოთ, რომელთა მეშვეობითაც ისინი ჩვენი ქვეყნის შესახებ უადრესად ფასეულ ცნობებს გვაწვდიან. რ. ჰალიბარტონის მოგზაურული შთაბეჭდილებებისადმი ინტერესს განსაკუთრებულ მასშტაბებს სძენს ის ფაქტი, რომ მათი მოთხრობის დროს ავტორი საქართველოს მთიანეთის, მათ შორის ხევსურეთის, მკვიდრთა ყოფის შესახებაც მოგვითხრობს.

კვლევის მეთოდები

წინამდებარე ნაშრომში უმთავრესად გამოყენებულია ისტორიზმისა და კომპარატივიზმის მეთოდები.

მსჯელობა

ხევსურეთში ყოფნასთან დაკავშირებულ შთაბეჭდილებათა მოთხრობის დროს რ. ჰალიბარტონი განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, როგორ გადაიქცა ამ რეგიონის მკვიდრთა ყოფა მითოლოგიზებულ და რომანტიზებულ ფენომენად დასავლური სამყაროსათვის. ამერიკელი მწერალი ხევსურებს ლოთარინგიდან ჩამოსულ ჯვაროსნებად მიიჩნევს, თავიანთი სამხედრო ატრიბუტიკითა და მასზე, ლათინურ ენაზე დატანილი დევიზით: „Ave Mater Dei“-ს („დიდება ღვთისმშობელს“). როგორც ცნობილია, მსგავსი მოსაზრება ფართოდ იყო

გავრცელებული XIX-XX საუკუნეების მიჯნის იმ დასავლელ მოგზაურთა ნაწერებში, რომლებიც კავკასიას ე. წ. „ცოცხალ მუზეუმად“ მიიჩნევდნენ. სწორედ ამ პერიოდს განეკუთვნება მითი ხევსურების, როგორც „შემორჩენილი ჯვაროსნების“, შესახებ, თუმცა რეალურად ეს ჰიპოთეზა არ დასტურდება და თანამედროვე ეთნოგრაფიული კვლევებით თვალნათლივ ჩანს, რომ ხევსურთა ადათ-ტრადიციები ქართული კულტურის ორგანულ ნაწილს წარმოადგენს. რ. ჰალიბარტონის თვალსაზრისის ნათელსაყოფად დავიმოწმებ ფრაგმენტს თავად მისეული მონათხრობიდან:

„ტფილისი, საქართველოს სახელმწიფოს დედაქალაქი კავკასიაში, დიდი ხანია ამაყობს თავისი მოწინავე იდეებით, ფართო ბულვარებით, თანამედროვე არქიტექტურითა და პროგრესულად მოაზროვნე მოქალაქეებით.

ამიტომ შოკი კიდევ უფრო დიდი იყო, როდესაც 1915 წლის გაზაფხულზე, რუსეთის მიერ თურქეთისათვის ომის გამოცხადებიდან რამდენიმე თვის შემდეგ, თავიდან ფეხებამდე ჟანგიანი ჯაჭვის პერანგით შემოსილი, მეთორმეტე საუკუნის ფარებითა და ხმლებით აღჭურვილი ჯვაროსნთა რაზმი ცხენზე ამხედრებული მოემართებოდა მთავარ გამზირზე.

მათი დანახვისას ხალხს თვალები გადმოცვენაზე ჰქონდა. ეს ყველაფერი აშკარად არ იყო კინოკომპანიის გადასაღები მოედანი. ისინი ჯვაროსნებს ან მათ აჩრდილებს წარმოადგენდნენ.

ეს განსაცვიფრებელი რაზმი გუბერნატორის სასახლისკენ გაემართა.

– სად არის ომი? – კითხულობდნენ ისინი. – გავიგეთ, რომ ომია.

მათ მხოლოდ 1915 წლის აპრილში გაიგეს იმ ომის შესახებ, რომელიც 1914 წლის სექტემბერში გამოცხადდა. ასე რომ, მათ მიერ ამ ამბის შეტყობას შვიდი თვე დასჭირდა...

კავკასიის ერთ-ერთი ყველაზე უცნაური და რომანტიკული ლეგენდა ამ მეზობლი ტომის წარმოშობის ისტორიაზე მოგვითხრობს. ჯერჯერობით არც ერთ ისტორიკოსს არ დაუდასტურებია, რომ მათ შესახებ არსებული ლეგენდები რამდენად ეფუძნება ფაქტებს. ისტორია ამბობს, რომ ეს რასა აქრვასი წლის წინ ლოთარინგიიდან ჩამოვიდა, იმ ადგილიდან, რომელიც ორი ათას მილზე მეტით არის დაშორებული აქედან. ამ არგუმენტს ადასტურებს ის ფაქტი, რომ მათი ჯაჭვის ჯავშანი ფრანგული სტილისაა, ხოლო მეტყველება ჯერ კიდევ შეიცავს ექვს ან რვა კარგ გერმანულ სიტყვას.

ლეგენდის მიხედვით, როდესაც მათ ლოთარინგია დატოვეს, ყველაზე ნაკლებად კავკასიის ყინვიან მთებში გეგმავდნენ კოლონიზაციას, რადგან ისინი გოდფრუა ბუიონელის (Godfrey of Bouillon) მიმდევრებს წარმოადგენდნენ და მუსლიმი ურჯულოებისგან წმინდა საფლავის გათავისუფლებას აპირებდნენ. მაგრამ დღევანდელი აზიური თურქეთიდან ბრძოლებით მომავალ ამ ადამიანთა ნაწილი მთავარ არმიას მოწყდა. ჯვაროსნებთან მათ ხელახლა შეერთებას კი სარკინოზებმა (იმავე სარაცინებმა, Saracens) შეუშალეს ხელი. ლეგენდა არ გადმოგვცემს, ნებაყოფლობით აირჩიეს თუ არა მათ ჩრდილოეთის კურსი და კვლავ გააგრძელეს გზა სომხეთისა და საქართველოს გავლით კავკასიისკენ. თუმცა საბოლოოდ კავკასიის ერთ-ერთ ყველაზე ციცაბო და მიუწვდომელ

კუთხეში გაჩერდნენ... ამ დროიდან მოყოლებული, ისინი 1915 წლამდე არ გამოჩენილან, მანამდე, სანამ ომის შესახებ გავრცელებულმა ჭორებმა, ძველებურ ლითონის რგოლებისგან დამზადებულ პერანგებში გამოწყობილნი, ტფილისში არ ჩამოიყვანა.

ეს უცნაური ხალხი, რომელიც ხევისურებად იწოდება, რვა საუკუნეზე მეტია, რაც თავის დაფარულ კუთხეში ცხოვრობენ. ისინი კულტურულად ერთი სანტიმეტრითაც არ განვითარებულან, ლოთარინგიის დროინდელი თითქმის ყველა ხელობა და ცოდნა კი დაკარგეს.

მხოლოდ ჯვაროსნული, თითქმის ურღვევი, ჯაჭვისებრი პერანგი, მათ ფარებზე ამოტვიფრული ჯვაროსნების დევიზი ასოებით A.M.D. – Ave Mater Dei და მათი ფართო ხმლების სახელებების დამამშვენებელი ჯვრები კი შემორჩათ, ისევე როგორც ათეულობით ნაქარგი მათ ხელნაკეთ ტანსაცმელზე.

ხევისურებმა ამავედროულად საკუთარი თვითმყოფადი კულტურაც შექმნეს, რაც მათ მთელ რუსეთში ყველაზე საინტერესო „უცხო“ რასად აქცევს.

ბოლო რვაასი წლის განმავლობაში ისინი უწყვეტად ინარჩუნებდნენ დამოუკიდებლობას, რადგან სამყაროსგან მთებისა და კანიონების ბარიერებით იყვნენ გამოყოფილი. ტფილისიდან ჩრდილოეთით ოთხმოცდაათი მილზე გადაჭიმული გზატკეცილი მათ ერთ-ერთ სოფელს ოცი მილის რადიუსით უახლოვდება. თუმცა იქ მიმავალ ერთადერთ კლდოვან ბილიკზე მხოლოდ ფეხით ან ისეთი ცხენებითაა გავლა შესაძლებელი, რომლებსაც ცოცვა, სრიალი და ცურვა შეუძლიათ. დეკემბერში ამ ბილიკსაც ყინული და თოვლი ფარავს და მასამდე ჩაკეტილი რჩება. ამ ხუთი თვის განმავლობაში ვინმე ვერც შესვლას ახერხებს ხევისურეთში და ვერც მის დატოვებას“ (Halliburton 1935: 162-164).

ხევისურეთის სოციალურ-კულტურული გარემოს აღწერის დროს რ. ჰალიბარტონი არა მარტო ამ რეგიონის ფიზიკურ და გეოგრაფიულ სივრცეს აღწერს დეტალურად (კერძოდ, ახდენს კავკასიონის მთიანეთს უდარებს ალაპებს, გვაუწყებს იქაური კლიმატის სირთულეებს, საუბრობს სოფლის არქიტექტურულ იერსახეზე და ა. შ.), არამედ ადგილობრივი საზოგადოების ყოველდღიური ცხოვრების შტრიხებსაც.

ხევისურთა ყოფით კულტურაზე საუბრის დროს ამერიკელი ავტორი მეურნეობის ისეთ თვითკმარ სახეობებზეც ამახვილებს ყურადღებას, როგორებიცაა: საცხოვრებელი და საყოფაცხოვრებო ნივთების ხელნაკეთი წარმოება, მატყლისგან ტანსაცმლის ქსოვა და მეურნეობის ძირითადი მიმართულებები (მესაქონლეობა, მეხილეობა, მარცვლეულის მოყვანა...). წიგნში ასევე საუბარია რესურსების კოლექტიური გამოყენების, სოციალური თანასწორობის განცდისა და ფულისა და კერძო საკუთრების მნიშვნელობის არქონის შესახებაც.

რ. ჰალიბარტონი განსაკუთრებულ ადგილს უთმობს გენდერულ ურთიერთობებზე საუბარსაც. აღნიშნულზე საკითხებზე მსჯელობის დროს, იგი იმ მძიმე სოციალურ მდგომარეობასა და ცხოვრების მკაცრ პირობებზე მიუთითებდა, რომელთა დიდი გავლენა ქალთა ფიზიკურ გარეგნობაზეც კი აისახებოდა. აქვე ისიც აუცილებლად უნდა ითქვას,

რომ მიუხედავად მთელი რიგი ყურადსაღები შეფასებებისა, ამერიკელი მწერლის ბევრი მოსაზრება აშკარად გადაჭარბებულია და არ, ანდა ნაკლებად, შეესაბამება არსებულ რეალობას. ნათქვამის დასტურად მოვიყვან შესაბამის ადგილს წიგნიდან:

„ამ არქაული ტომისა და დაკარგული სამყაროს მოსანახულებლად შავი ზღვიდან ტფილისში ჩასვლის შემდეგ ფრიცი და მე მანქანით ხევსურეთში მიმავალი ერთადერთი ბილიკის საწყის წერტილამდე მივედი, რაზე გავლაც, შესაძლოა, ამ სეზონზე ბოლო შანსი იყო. ჩვენს ფეხსაცმელზე რკინის კრემპონების დამაგრება გახდა საჭირო, რადგან ყველაფერი უკვე ყინულით იყო დაფარული. გამგზავრებამდე ნათლად აგვიხსენეს, რომ დანიშნულების ადგილზე მისვლის შემდეგ, თოვლის კიდევ ერთელ მოსვლის შემთხვევაში, ჩვენი უკან დაბრუნება უკიდურესად გართულებოდა და შესაძლო იყო სოფელში ხუთი თვეც კი ჩავრჩენილიყავით და იმავე კომფორტით უნდა გვეცხოვრა, რითაც ჩვენი მასპინძლები თავდაპირველი ჯვაროსნებისგან მემკვიდრეობით მიღებული ტრადიციით ცხოვრობდნენ.

რისკზე წავედით, მაგრამ წინსვლისას ცას შემფოთებული თვალებით შევყურებდით. თუმცა გაგვიმართლა და არც თოვლი მოსულა და არც გაყინულ მდინარეში ჩავცურებულვართ. ჩვენს თვალწინ ყოველი მხრიდან ყინულით დაფარული მწვერვალები აღმართულიყო. ადრე რატომღაც მეგონა, რომ ევროპაში ყველაზე მაღალი მთა მონბლანი იყო. თუმცა ქედი, რომლის ფერდობებზეც ავედით, ცხრა უფრო მაღალ მწვერვალს მოიცავდა და სიმაღლით მატერჰორნის მწვერვალსაც კი აღემატებოდა. იალბუზი, ქედის ყველაზე მაღალი მთა, მონბლანზე თითქმის სამი ათასი ფუტით მაღალია.

ციცაბო და მოლიპულ ბილიკზე ექვსი საათის განმავლობაში მგზავრობის შემდეგ, ხეობაში ჩავედით და პირველი ხევსურული სოფელი დავინახეთ, სადაც უხეში ქვით აგებულ ქოხებში ცხვრები, თხები, ღორები, ძროხები და ხევსურები რვაასი წლის განმავლობაში ერთად და ბედნიერად ცხოვრობდნენ.

სოფლის მთელი მოსახლეობა – დაახლოებით სამასი ადამიანი – ჩვენი, როგორც პირველი უცხოელი სტუმრების, სანახავად მოვიდნენ.

ჩვენთვის იმთავითვე გახდა აშკარა, რომ ხევსურების კომუნალური ცხოვრება სრულიად უცვლელი იყო და მთლიანად მოწყვეტილი გარე სამყაროში მომხდარი ნებისმიერი ცვლილებისგან... მათი სახლები და იქ არსებული ყველა ნივთი – ავეჯი, აკვანი, სამზარეულოს ქვაბები – ხელნაკეთია. ისინი საკუთარ ტანსაცმელს ცხვრის მატყლისგან ქსოვენ. მათ არ აქვთ ბორბლებიანი ტრანსპორტი და მხოლოდ საკუთარი ხელით დამზადებულ უხეშ ციგებს იყენებენ. მართალია, მათ ვაზნების ნაკლებობა გააჩნდათ, მაგრამ ხმლის მოყვარულ ამ საზოგადოებაში ამას არასოდეს ჰქონია დიდი მნიშვნელობა.

ყველა მუშაობს, მოჰყავთ ქერი, ზრდიან ცხვრებს და მწყემსავენ თხებს; მათი საერთო შრომის ნაყოფს კი ყველა იზიარებს. არავინაა მეზობელზე მდიდარი. არც ერთი სახლი არ არის სხვაზე უკეთესი. ისინი ფულს არ ცნობენ და არც სჭირდებათ.

სოფელში ერთი საათის გატარების შემდეგ უკვე მივხვდი, რომ ხევსურეთში პიროვნული სილამაზე იშვიათი და ხანმოკლეა. ამ პირქუშ ქვეყანაში სიცოცხლის შენარჩუნებისთვის მარადიული ბრძოლა მალევე ანადგურებს მათ ახალგაზრდობას. ქალები ოცდაათი წლის ასაკში მოხუცებად გამოიყურებოდნენ, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ზოგჯერ ას წლამდეც კი ცოცხლობენ. სრულიად ცხადლივ, აქ ყველა ქალი ძალიან დაბალ დონეზე მყოფ არსებად იყო მიჩნეული. ისინი ჭამდნენ იმას, რაც კაცებს მორჩებოდათ და იძინებდნენ ერთად, ქვედა სართულის იატაკზე, მაშინ როდესაც კაცები ზედა სართულზე, საწოლებში, ისვენებდნენ“ (Halliburton 1935: 164-165).

რ. ჰალიბურტონი უაღრესად საინტერესოდ აღწერს ხევსურთა ადათ-ტრადიციებსაც. მაგალითად, ქალის იზოლირებას მშობიარობის პერიოდში, რომელიც ხშირ შემთხვევაში 40 დღემდე, „განწმენდის“ რიტუალის ჩატარებამდე, გრძელდებოდა. როგორც ცნობილია, ეს წესი სხვა კავკასიურ ეთნოსებშიც (ჩეჩნებში, ინგუშებში, ოსებში) წარმოდგენდა ფართოდ დამკვიდრებულ წესს და იგი მაგიურ-რელიგიურ წარმოდგენებთან იყო დაკავშირებული.

ზემოთ მოხსენიებული ჩვეულების გარდა, ამერიკელი მწერლის ნაშრომში კიდევ ერთ ტრადიციაზე – პატრონის გარდაცვალების შემდეგ ცხენის მსხვერპლად შეწირვის წესზეა გამახვილებული ყურადღება, რომელიც გარკვეული დროის განმავლობაში როგორც კავკასიაში, ისე ინდოევროპულ სამყაროში დამკვიდრებულ სიმბოლური ხასიათის რიტუალს წარმოადგენდა. ამ ტრადიციის დამკვიდრების განმაპირობებელ ფაქტორად იქცა ის ფაქტი, რომ იქაურთა ადრეულ წარმოდგენებში საზოგადოებისათვის ცხენი მხოლოდ სატრანსპორტო საშუალებას კი არ წარმოადგენდა, არამედ პატრონის ე. წ. „სულიერ თანამგზავსაც“. მიიჩნევდნენ, რომ ცხენი თავის მხედარს „სხვა სამყაროშიც“ უნდა გაჰყოლოდა. ამგვარი მსხვერპლშეწირვა ხაზს უსვამდა როგორც ლოიალობის, ისე გარდაცვლილის სტატუსის განსაკუთრებულობას.

გარდაცვლილის სახლში გლოვის ნაცვლად, სიხარულისა და ნადიმის გამართვა კი შეიძლება ჩაითვალოს გარდაცვალების „სოციალიზაციის“ ფორმად, როდესაც პიროვნული დანაკლისი გარდაიქმნება თემის საერთო შეკრებისა და ურთიერთობის განმტკიცების ფაქტორად.

ამრიგად, ამერიკელი ავტორის მიერ აღწერილი ჩვეულებები გვაძლევს მეტად მნიშვნელოვან მასალას ხევსურეთის საყოფაცხოვრებო კულტურის კვლევისათვის. კერძოდ, ავტორისეული მონათხრობის შედეგად ნათლად წარმოჩინდება ის მრავალფეროვანი რელიგიურ-მაგიური წარმოდგენები, რომლებიც ადრეულ საუკუნეებში ქმნიდა მთიელი საზოგადოების ცხოვრების წესს. მეტი სიცხადისათვის დავიმოწმებ კიდევ ერთ ფრაგმენტს ავტორისეული მონათხრობიდან:

„ერთი, განსაკუთრებით სასტიკი, ჩვეულება, რომელიც ადრეული საუკუნეებიდან მომდინარეობს, შოკში აგდებს ყველას, ვინც ხევსურეთში ჩადის. ათი დღით ადრე, სანამ მომავალი დედა ბავშვს გააჩენს (იგი შესაძლებელი იყო, თხუთმეტი წლის ასაკშიც კი გათხოვილიყო), უნდა წავიდეს თემიდან, სოფლისაგან გარიყულად, ცხოველების უწმინდურ

სადგომში დაიმალოს და არავის დაენახოს. მან სრულიად მარტომ უნდა გააჩინოს ბავშვი - სიბნელეში, საქონლის გვერდით. თუ მისი ტირილი სოფლამდე მიაღწევს, მის ქმარს უფლება აქვს, წავიდეს და ფარდულის სახურავიდან თოფი გაისროლოს, რათა ცოლის ტანჯვის გამო ბოროტი სულები დააფრთხოს. თუმცა ქალი თუნდაც რომ კვდებოდეს, მას შიგნით შესვლის უფლება კატეგორიულად არ აქვს.

საბედნიეროდ, ხევსური ქალები ისეთივე მაგრები არიან, როგორც თხები, რომელთა ბინასაც იყენებენ და რომლებიც დაახლოებით იმავე სირთულეებით აჩენენ თავიანთ ნაშვირებს.

ხევსურები სასტიკები არიან როგორც თავიანთი ქალების, ასევე ცხენების მიმართაც. სანამ მისი პატრონი ცოცხალია, ცხენს შვილივით ეპყრობიან, უყვართ და იცავენ. მაგრამ როდესაც პატრონი კვდება, ცხენიც უნდა მოკვდეს. როდესაც პატრონის ცხედარს სასაფლაოზე მიასვენებენ, გამოცდილი მხედარი ბედაურზე ჯდება და უდიდესი სიჩქარით მიჰყავს იგი კანიონებში, მდინარეებსა და გორაკებზე, შემდეგ კი ცხენს კლავს და მის გვამს იქვე ტოვებს სვაგებს საჯიჯგნად.

ამასობაში, გარდაცვლილის სახლში უდიდესი მზიარულებაა. მისმა ოჯახმა ნებისმიერი მსხვერპლი უნდა გაიღოს, რათა სოფლისთვის ნადიმი მოაწყოს. არავინ გლოვობს. სამაგიეროდ, ყველა რაც შეიძლება მეტ თვითნაკეთ ლუდს სვამს და იმ ტკბილეულით იკვებება, რომელიც მას შემდეგ მოიმარაგა, რაც ავადმყოფობამ საბედისწერო ხასიათი მიიღო. ეს არის ერთადერთი მოვლენა ხევსურეთის სოციალურ ცხოვრებაში, რომელსაც ყველა მოუთმენლად ელის“ (Halliburton 1935: 165-166).

რ. ჰალიბარტონის ნაშრომი მნიშვნელოვან ცნობებს გვაწვდის ხევსურთა ცხოვრების არა მარტო ეთნოგრაფიულ მხარესთან დაკავშირებით, არამედ რელიგიური მიმართულებითაც. კერძოდ, ამერიკელი მწერალი ყურადღებას იმ კომპლექსურ სინთეზზეც ამახვილებს, რაც ხევსურეთში შუა საუკუნეების ქრისტიანობისა და უმეღელესი წარმართული რელიგიური ელემენტების თანაარსებობასთან იყო დაკავშირებული. ავტორის ხაზგასმით, მიუხედავად იმისა, რომ ხევსურეთში მას მრავლად შეხვდა ქრისტიანული ძეგლები და სიმბოლოები, ადგილობრივ საზოგადოებაში აღნიშნული რელიგიის ძირითადი შინაარსი მაინც დავიწყებული იყო და იგი მათი ცხოვრების ადათ-ტრადიციებთან შერწყმული და მისადაგებული. ეს გარემოება ნათლად ასახავს „ფოლკლორული ქრისტიანობის“ ფენომენს, რომელშიც სიწმინდე ქრისტიანულ სივრცეში მხოლოდ ფორმალურად არსებობს, მაგრამ მისი ფუნქციური დატვირთვა წყვეტს საეკლესიო კანონიკას და მჭიდროდ იკვრება ტომობრივ სამართალსა და ტრადიციასთან.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე რ. ჰალიბარტონის მიერ სისხლის აღების ტრადიციის აღწერაც. ამერიკელი წერლის შეფასებით, მათი ცხოვრების ეს წესი არა მხოლოდ სამართლებრივ მექანიზმს წარმოადგენს, არამედ სოციალური იდენტობისა და ღირსების დაცვის უმთავრესი ინსტრუმენტიც იყო. წიგნის ავტორის აზრით, ასეთ დროს ე. წ. „პირადი პასუხისმგებლობა“ კოლექტიურ ვალდებულებად გარდაიქმნებოდა, დროში უსასრულოდ გრძელდებოდა და ხშირად სრულიად კარგავდა პირვანდელ მიზეზთან კავშირს. ყოველივე ზემოთქმულის ნათელსაყოფად დავიმოწმებ შესაბამის ფრაგმენტს წიგნიდან:

„მასპინძლებს ვკითხე, ჰქონდათ თუ არა მათ რაიმე რელიგია... რამდენად იყო მათში შემონახული მეთორმეტე საუკუნის ქრისტიანობა?

დიახ, ისინი კვლავაც ქრისტიანები იყვნენ და თავიანთი ეკლესიაც ჰქონდათ. აღმოჩნდა, რომ ეს ეკლესია მხოლოდ ტყეში მდებარე სალოცავი იყო, რომელშიც როგორც ქრისტიანული, ასევე წარმართული სიმბოლოებით - ჯვრით, ზრინჯაოს ზარებითა და ირმის რქებით მორთული საკურთხეველი იდგა. აქ ქრისტიანობის ყველა არსი დიდი ხანია დავიწყებულია. ქრისტეს სახელი მათთვის მხოლოდ ზუნდოვანია და არც ის იციან, რატომ ატარებენ ჯვარს კისერზე, ხმლებსა და ფარებზე.

მაგრამ მათ აქვთ ეთიკისა და ქცევის კოდექსი, რომელიც ისეთივე მკაცრია, როგორც რკინა. ამ კოდექსში ერთმა დათქმამ, რომელიც ტომის პატივისცემას ეხება, გაცილებით მეტი სისხლისღვრა გამოიწვია, ვიდრე ყველა მათმა ომმა ერთად.

თუ რაიმე მიზეზის გამო ხევსურს სხვა ხევსური მოკლავს, გარდაცვლილის მემკვიდრეები ვალდებული არიან მოკლან მკვლელი. მნიშვნელობა არ ჰქონდა, მკვლელობა თავდაცვის შედეგს წარმოადგენდა თუ არა. როდესაც ეს მეორე მკვლელობა განხორციელდება, უკვე ამ უკანასკნელი მსხვერპლის მემკვიდრეებმა უნდა მოკლან მისი მკვლელი. და ასე, არა თაობების, არამედ საუკუნეების განმავლობაში, გრძელდება ეს შურისძიება და ვრცელდება მანამ, სანამ ოჯახები, რომლებიც თავიდან საერთოდ არ იყვნენ დაკავშირებული ამ შუღლთან, არ ჩაერთვებიან მასში და თავდაპირველი შემთხვევა სრულიად დავიწყებას არ მიეცემა.

თუ შუღლი ცალკეული სოფლების ოჯახებს შორისაა, თითოეული სოფელი თავის ინტერესების დამცველს განაწყობს შურისძიებისათვის. სასწორზე სოფლის პატივია. შერჩეულ მკვლელს, შესაძლოა, არანაირი დავა არ გააჩნდეს იმ კაცთან, რომელიც სიცოცხლეს უნდა გამოასალმოს, ან შეიძლება არც კი იცნობდეს მას. ამას მნიშვნელობა არ აქვს. მთავარი ღირსების დაცვაა. თუ უკანასკნელი მსხვერპლის ახლო ნათესავი შურისძიებას არ ითხოვს, მას ზიზღით ეპყრობიან და აფურთხებენ. მამაკაცები მასთან არც ჭამენ და არც მუშაობენ. ქალები კი მას მხოლოდ დაცინვით ელაპარაკებიან. მისი შვილებიცა და ოჯახიც ტანჯვისთვის არის განწირული. საწყალმა კაცმა, რომელიც სისხლიანი და უსარგებლო შურისძიების გაგრძელების წინააღმდეგია, კარგად იცის, რომ ეს, ადრე თუ გვიან, მის სიკვდილსაც ნიშნავს, მაგრამ იძულებულია, ამ წესს დაემორჩილოს, რადგანაც ამას ხევსურული ტრადიცია ავალდებულებს.

ბოლო ოცდაათი წლის განმავლობაში ასზე მეტი ხევსური შეეწირა ამ გიჟურ ჩვეულებას“ (Halliburton 1935: 166-167).

რ. ჰალიბარტონის წიგნში ასევე საინტერესოაა აღწერილი როგორც ხევსურთა ყოფითი კულტურის ამსახველი დეტალები, ისე ადგილობრივ საზოგადოებაში ფართოდ დამკვიდრებული წეს-ჩვეულებანი. ერთ-ერთ ასეთ მაგალითად ამერიკელ ავტორს მოყვანილი აქვს დუელი, რომელიც მის მიერ ერთდამავე დროს წარმოდგენილია როგორც კონფლიქტების გადაწყვეტის მექანიზმი, ისე ერთგვარი გართობის ფორმა, რითაც მიაღწევენ მის მრავალფუნქციურ სოციალურ როლზე. ავტორი განსაკუთრებულ

მნიშვნელობას ანიჭებს გენდერულ ასპექტს და დაპირისპირებულ პირთა შორის ქალის მიერ მანდილის ჩაგდებას პროცესის შეჩერების სიმბოლურ შესაძლებლობად მიიჩნევს. ასევე, დიდ მნიშვნელობას სძენს იგი ადათურ სამართალს, რომლის მიხედვითაც ჭრილობა ქერის მარცვლებით იზომება და კომპენსაცია პირუტყვით განისაზღვრება. აღსანიშნავია ისიც, რომ ხევსურული დუელი ავტორის მიერ შედარებულია დასავლურ რაინდულ ტრადიციებთან. მეტი დამაჯერებლობისთვის მოვიყვან სათანადო ნაწყვეტს წიგნიდან:

„დუელში, რომელიც ყველა დავის გადაწყვეტის მისაღებ გზად რჩება, მონაწილეები თავიანთ ჯავშანს იცვამენ. ისინი გასართობადაც სიამოვნებით აწყობენ ხოლმე ორთაბრძოლას. მათი წინაპარი ჯვაროსანი რაინდების მსგავსად, მათაც დაუოკებელი სურვილი აქვთ, ჩაიცივან რკინის პერანგები და ერთმანეთს ხმლებით დაუპირისპირდნენ. ამ მიწაზე, სადაც წიგნები უცხოა და სპორტი ან სხვა რამე გასართობი არ არსებობს, ორთაბრძოლის გამართვა, როგორც სერიოზულად, ასევე გართობის მიზნით, თვითგამოხატვის ერთადერთი საშუალებაა.

კვირა დღე დათრობისა და დუელისთვისაა განკუთვნილი.

ჩვენი გულისთვის ორმა მამაცმა ხევსურმა შოუს დადგმა გადაწყვიტა. ყველანი სოფლის გარეთ, პატარა პლატოზე გავედით, სადაც დუელის მონაწილენი (Duellists) ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ. მსაჯი არ ჰყავდათ, რადგან ყველამ ისედაც იცოდა წესები და საუკუნეების განმავლობაში მისდევდნენ მას. შუა საუკუნეების რაინდული ბრძოლებისგან განსხვავებით, როდესაც ქალები მსგავსი შეჯიბრის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენდნენ, ხევსურული დუელის მონაწილენი მხოლოდ მამაკაცებს რთავენ მათი ყურების უფლებას. თუმცა არსებობს უძველესი ჩვეულება, რომელიც ქალს საშუალებას აძლევს, სცენაზე გამოჩენილი და მანდილის ორ მეზრდოლს შორის ჩაგდებით თავისი სურვილისამებრ შეაჩეროს დუელი.

მეზრდოლები ერთი მუხლით თითქმის მიწამდე არიან მოხრილი. მათი პატარა მსუბუქი ფარები, რომლებზეც დიდი ჯვარია ამოტვიფრული, ძირითადად მოწინააღმდეგის ხმლით შეტევების აქტიურად მოგერიებისათვის გამოიყენება და არა მეტოქის დარტყმების პასიური მიღებისათვის. დუელიანტები გასაოცარი სიმკვირცხლით დახტიან, წრეზე ტრიალებენ და პოზიციისთვის იბრძვიან, როგორც მოჩხუბარი მამლები... მაგრამ, გერმანიის უნივერსიტეტებში მსგავსი დუელებისგან განსხვავებით, ჭრილობები იშვიათია, რადგან თავი და სახე, სადაც დარტყმების უმეტესობა მოდის, მთლიანად დაფარულია. თვალებისთვისაც კი არ არის ჭრილი დატოვებული. მეზრდოლმა მოწინააღმდეგის დანახვა ჩაფხუტის ბადისებრი ეკრანიდან უნდა შეძლოს.

დუელი, რომელსაც მე ვუყურე, რა თქმა უნდა, მეგობრული იყო. მიუხედავად იმისა, რომ ორივე მეზრდოლი კარგად იყო გაჟღენთილი სახლში ხელნაკეთი ქერის კონიაკით და მეტოქენი არც სრული ენერგიით შეტევისგან იკავებდნენ თავს, ყველაზე ცუდი რაც მოხდა, მხოლოდ რამდენიმე სილურჯე იყო.

თუმცა, როდესაც ერთ-ერთი მათგანი მოწინააღმდეგეს რეალურად მიაყენებს ჭრილობას, მსხვერპლს საზღაური პრობებით უნდა აუნაზღაუროს. სოფლის უხუცესი ჭრილობას ქერის მარცვლებით ზომავს და დამნაშავეს ავალდებულებს, დაზარალებულს ერთი პრობა უბოძოს.

ვთქვათ, მას პრობა არ ჰყავს – ან მხოლოდ ხუთი ჰყავს, მაშინ როდესაც ჭრილობა ათი მარცვლის სიგრძისაა? ამ შემთხვევაში იგი იძულებულია, მეზობლის პრობა მოიპაროს. მიუხედავად ამისა, არ არსებობს კანონი, რომელიც კრძალავს მთის საზღვრის გადაკვეთას და დაღესტნის ტომიდან პრობების მოპარვას. სინამდვილეში, ეს უძველესი ჩვეულებაა და ხევესურული ჯოგების შემცირებას უშლის ხელს. დაღესტნელებს ეს არ მოსწონთ და აპროტესტებენ, მაგრამ ისინი არ არიან მეომრები და უკეთ იცინა, რომ უმჯობესია არ სცადონ შურისძიება ხმლისმქნეველი ხევესურების წინააღმდეგ. ამ ბანდიტიზმმა ეს ორი ტომი ასეულობით წლების განმავლობაში დაუძინებელ მტრებად აქცია“ (Halliburton 1935: 167-169).

განსახილველ საკითხზე საუბრის ბოლოს რ. ჰალიბურტონი კიდევ ერთხელ გამოკვეთს ხევესურეთის კულტურის ეგზოტიკურ მხარეებს და ადგილობრივ ადათ-ტრადიციებს არა იმდენად ისტორიული და სოციალური კონტექსტის გათვალისწინებით წარმოსახავს, არამედ როგორც „დაკარგული ჯვაროსნული სამყაროს“ ატრიბუტებს. სწორედ ამის დასტურად უნდა ჩაითვალოს ამერიკელი ავტორის მიერ გოდფრუა ბუიონელისა და რიჩარდ ლომგულის ხსენება და კავკასიის მთიანეთის ევროპული შუა საუკუნეების ე. წ. „ცოცხალ რელიქვიად“ წარმოჩენა. აღსანიშნავია, რომ ამ მითოლოგიზებული სამყაროს ოპონენტად წიგნში ბოლშევიკი პიროვნებაა გამოყვანილი, რომელიც ყველაფერ ტრადიციულს, მითოლოგიზებულსა და რელიგიურს საბჭოთა იდეოლოგიურ ნარატივს უპირისპირებს. მეტი სიცხადისათვის დავიმოწმებ შებამის ციტატას:

„დაკარგული ჯვაროსნების მიწაზე პირველად ჩასვლისას ვიმედოვნებდი, რომ ყველა მამაკაცს თავისი ცნობილი ქურთუკით შემოსილს ვნახავდი. მაგრამ ასეთი ერთი ვერ ვიპოვე. სამაგიეროდ, ყველას ხელით ნაქსოვი, ჯვარედინი ნაქარგი პერანგი ეცვა ფართო შარვალზე. თუმცა ყველა სახლის კედელზე აბჯარი ფარისა და ქვემეხის გვერდით ეკიდა. ხმაღს, რომლის სიგრძეც თორმეტიდან ოცდაათ ინჩამდე (1 ინჩი 2.54 სანტიმეტრს შეადგენს - ო. ნ.) მერყეობდა, თითოეული მამაკაცი მუდმივად ატარებს. ის მისი ჩაცმულობის ისეთივე ნაწილია, როგორც ცხვრის ტყავის ქუდი, ან მკერდზე ორნამენტული ვაზნების რიგი.

ჯაჭვის პერანგით ჩვენი დაინტერესების დანახვისას, სოფლის უხუცესებმა ხუთი კოსტიუმი ჩამოხსნეს და ნება მომცეს შემემოწმებინა, ერთი კი მომერგო. მთელი ეკიპირება, ფარისა და ხმლის ჩათვლით, დაახლოებით ოცდაათ გირვანქას (1 გირვანქა 0.45359237 კილოგრამს შეადგენს - ო. ნ.) იწონის.

თითოეული ზადისებრი ქურთუკი დაახლოებით ოცი ათასი პაწაწინა რკინის რგოლისაგან მზადდება და ღამის პერანგს წააგავს. სახელოები მოკლეა, მაგრამ ზადისებრი ხელთათმანები წინამხრებს ფარავს. თითოეულ კოსტიუმს ჩანთის მსგავსი ჯაჭვის ჩაფხუტი მოჰყვება სახის ფორმის

შეზნექილობით. ქუდის ფარფლები იკეცება, რათა თავი მთლიანად იყოს დაცული. ბადისებრი სამაგრებია აგრეთვე წვივებისთვისაც. შესაბამისად, სრულად ჩაცმის შემთხვევაში, სხეულის დაუცველი ნაწილები მხოლოდ მუხლები და ბარძაყებია. თავდაპირველი ბადის მაფი საშინლად ჟანგანია, რადგან მფლობელებს აღარ ესმით, როგორ დაიცვან იგი. ახალი პალტოები დამზადებულია სპილენძის მავთულისგან, რომელიც მოპარულია მთავარი გზის გასწვრივ მდებარე ტელეგრაფის ხაზიდან. ის რკინაზე უფრო სუფთა და მსუბუქია, მაგრამ მასზე ნაკლებად იცავს.

1915 წელს ტფილისში ცნობილი ლაშქრობის შემდეგ ხევსურებს ბრძოლაში აბჯარი აღარ ჩაუცვამთ. მთავარი მიზეზი ის არის, რომ მათ, ვინც საბოლოოდ შეუერთდა მეფის არმიას (Czar's army), მალევე აღმოაჩინეს, რომ სპილენძის ეს მავთულხლართები ვერანაირად უძლებენ თანამედროვე ტყვიებს...

როდესაც მოსაღამოვდა, სოფლის მერმა ფრიცს და მე საკუთარ სახლში მოგვცა ღამის გასათევია. სხვენის საერთო საცხოვრებელში, სადაც ოჯახის წევრებთან ერთად გვეძინა, საშინლად ციოდა. სიცივისა და ქერის კონიაკს შორის არჩევანის შემთხვევაში, ჩვენი მასპინძელი ჩემგან დაჟინებით მოითხოვდა დაღევას, ხოლო ხელნაკეთი ტყავის საწოლების გამო, რაზეც ძილი გვიწევდა, მოსვენება არ მქონდა. მაგრამ ყოველ ჯერზე, როდესაც ვმოძრაობდი, კედელზე ჩამოკიდებული ჯაჭვის, ხმლებისა და ფარების ბუნდოვან კონტურებს ვხედავდი. ამ ჯავშნის დანახვა და ჩემს გარშემო მყოფი მამაკაცების ყოფნა მეფე არტურის კარზე კონექტიკუტელი იანკის შეგრძნებას მიქმნიდა, თითქოს რვაასი წლის უკან დავიძინე და სხვა ეპოქაში, 1099 წელს, გავიღვიძე და თავი ცოცხალი ჯვაროსნული ლაშქრობების ნაწილად აღმოვაჩინე.

ადვილი იყო იმის წარმოდგენა, რომ მერის (სწორედ ამ სტატუსითაა ხევსურეთის იმდროინდელი მმართველი წიგნში მოხსენიებული - ო. ნ.) ვაჟები ის რაინდები იყვნენ, რომლებმაც თავიანთი ჯავშანი განზე მხოლოდ დასასვენებლად გადადეს; ხვალ კი შესაძლებელი იყო იერუსალიმისკენ მათ გაელაშქრათ. არც ის გამიკვირდება, დილით, საგუშაგო კოშკისკენ მიმავალ გზაზე, გოდფრუა ბუიონელს (Godfrey of Bouillon, ავტორი აქ მოიხსენიებს ქრისტეს საფლავის ლეგენდარიზებულ მცველს, რომელიც პირველ ჯვაროსნულ ომში რომის პაპის ურბან II-ის მიმართვისთანავე ჩაერთო - ო. ნ.) რომ შევხვდე პირისპირ. ან სულაც, იქნებ 1199 წელი დამხვდეს (რა არის ერთი ან ორი საუკუნე სამი ქერის კონიაკის შემდეგ?) და ხევსურეთის გავლით, წმინდა მიწისკენ მიმავალი რიჩარდ კერ დე ლიონი (Richard Coeur de Lion, იგულისხმება ინგლისის მეფე 1189-1199 წლებში, პლანტაგენეტთა დინასტიის წარმომადგენელი, რიჩარდ I ლომგული - ო. ნ.) ცხენითაც კი დავინახო.

დილის დადგომისთანავე, ყურადღებით ვეძებდი ამ ორ ცნობილ ჯვაროსანს, მაგრამ ვერსად ვიპოვე. მთელ სოფელში მხოლოდ ერთ კაცს წავაწყდი, რომელიც ჯერ კიდევ ძველი ჯვაროსნული სულით იწვოდა – ბოლშევიკების სათვალთან ებრაელი აგენტი, რომელიც აქ კაპიტალიზმისგან ხევსურების გადასარჩენად იყო დამკვიდრებული. მისი თქმით, გოდფრუა ბუიონელისა და მეფე რიჩარდის ძებნა დიდი სისულელე

იყო, რადგან ისინი კონტრრევოლუციონერი ქრისტიანები იყვნენ და ისინი აუცილებლად განადგურდებოდნენ, თუ ფეხს საბჭოთა კავკასიაში დადგამდნენ... და ამას გარდა, აღარც წმინდა საფლავი იყო იერუსალიმში, არამედ იგი გახლდათ მოსკოვის წითელ მოედანზე, კრემლის კედლის გვერდით მდებარე წითელი გრანიტის განსასვენებელი“ (Halliburton 1935: 167, 169-170).

გარდა ხევსურული ადათ-ტრადიციებისა, რ. ჰალიბურტონის ხსენებულ წიგნში ასევე მოთხრობილია ჩვენი ქვეყნის ამ კუთხეში საბჭოთა იდეოლოგიის გავრცელებასთან დაკავშირებული ამბებიც. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ერთ-ერთი ბოლშევიკი აქტივისტის საქმიანობის ამსახველი ეპიზოდი. იგი მიზნად ისახავდა გარესამყაროსაგან რეალურად იზოლირებულ და კონსერვატული ადათ-ტრადიციებით მცხოვრებ ხევსურთა „გაბოლშევიკებას“.

რ. ჰალიბურტონის მიერ განხილულ წიგნში წარმოდგენილია ასევე ილუსტრაციები, რომელთა საშუალებითაც კაპიტალისტები, როგორც მშრომელთა ჩაგვრის სიმბოლოდ აღქმული სოციალური კლასის წარმომადგენლები, კარიკატურულად არიან წარმოსახული. აღნიშნული გარემოება ცხადყოფს საბჭოთა პროპაგანდის ზეგავლენას ავტორის პოლიტიკური მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაზე. წიგნის შესაბამის ეპიზოდში ხევსურების „საუკუნეების წინ არსებული კომუნისტური ცხოვრების წესის“ შესახებ მინიშნება ლოკალურ ყოფას ერთგვარი ორგანული კომუნისტური წინასახის სტატუსს ანიჭებს, რითაც ბოლშევიკური დოქტრინის ლეგიტიმაციის მცდელობა იკითხება.

განსაკუთრებით საყურადღებოა კულტურულ-პოლიტიკური კონფლიქტის ვიზუალიზაცია: ერთი მხრივ, ხევსურეთის ტრადიციული, არქაული სივრცე, ხოლო მეორე მხრივ – რუსულენოვანი რევოლუციური ლოზუნგებით გაფორმებული ტრიბუნა. აღნიშნული კონტრასტის ანალიზი ნათლად აჩვენებს საბჭოთა პოლიტიკის მიზანს – ადგილობრივი იდენტობის რუსიფიცირებული სიმბოლიკით ჩანაცვლებასთან დაკავშირებით. მეტი არგუმენტაციისთვის მოვიშველიებ თავად ავტორის სიტყვებს:

„იმედგაცრუებული და გულგატეხილი, წასასვლელად მოვემზადე. მაგრამ აგენტს მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი, რომ მის სოფელზე ცუდი შთაბეჭდილებით არ წავსულიყავი. ის პირადად მაჩვენებდა, რამდენად საინტერესო იყო იქაურობა. პირველ რიგში, მან დაარწმუნა პატარა ხევსურები, ემღერათ ინტერნაციონალი. ესენი ის ადამიანები იყვნენ, რომელნიც მანამდე ეზიარნენ კომუნიზმს, სანამ ამას ბოლშევიკები გააკეთებდნენ. მან მაჩვენა სახელმძღვანელო, საიდანაც ბავშვები კითხვას სწავლობდნენ. ის ილუსტრირებული იყო ამერიკელი კაპიტალისტების სურათებით, რომლებიც ბრილიანტის ბეჭდებს ატარებდნენ და დიდ სიგარებს ეწეოდნენ, მუშათა კლასს კი საფონდო ბირჟის ბილეთების ლენტებით ახრჩობდნენ. მან თქვა, რომ კომუნისტები ამ ჯვაროსნების გაერთიანებას კოლექტივიზაციის ერთ დიდ ფერმაში გეგმავდნენ, სადაც მათ კარლ მარქსის შესწავლა შეეძლებოდათ. შემდეგ კი ახალი სკოლის ოთახის სანახავად წამიყვანა. იგი საკმაოდ უხეში იყო, ტიპური ხევსურული ნაგებობა. მაგრამ ტრიბუნაზე, რომელსაც ჟოლოსფერი დროშები ამშვენებდა,

რუსული წარწერით ბანერი იყო აღმართული: „მსოფლიოს მუშებო, გაერთიანდით! წინ მსოფლიო რევოლუციისკენ! (Halliburton 1935: 170)“.

დასკვნა

როგორც რიჩარდ ჰალიბარტონის მოგზაურულ შთაბეჭდილებათა ამსახველი ტექსტის წინამდებარე ანალიზითაც თვალნათლივ ჩანს, მიუხედავად იმისა, რომ ამერიკელი მწერლის ხევსურულ შთაბეჭდილებათა ამსახველთავე წიგნში ჩვენი ქვეყნის ამ რეგიონის მკვიდრთა ყოფა-ცხოვრება მეტ-ნაკლებად რომანტიზებული და ეგზოტიკური თვალთახედვითაა წარმოსახული, ავტორისეული მონათხრობი ყოველგვარი გადაჭრების გარეშე უნდა შეფასდეს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წერილობით მასალად ხევსურეთის მკვიდრთა ყოფის, კულტურის, ადათ-ტრადიციებისა და რელიგიური წარმოდგენების შესაწავლად. ამდენად, წარმოდგენილი წიგნი არა მხოლოდ დასავლური სამყაროს მკვიდრი ავტორის თვალთახედვის გასააზრებლად არის უაღრესად მნიშვნელოვანი ნაშრომი, არამედ იმის გასაანალიზებლადაც, თუ როგორ ტრანსფორმირდებოდა ხევსურეთის მკვიდრთა ყოფა-ცხოვრება და ადათ-ტრადიციები ახალ ეპოქალურ რეალობასთან მიმართებით.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

შველიძე 2021 – დ. შველიძე, საქართველოს უახლესი ისტორია (1917-2012). თბილისი, 2021.

Halliburton 1935 – R. Halliburton, Seven League Boots. London, 1935.

<https://www.smithsonianmag.com/history/last-adventure-richard-halliburton-forgotten-hero-1930s-america-180950164/>

<https://blogs.baylor.edu/texascollection/category/people/richard-halliburton/>

https://dlg.usg.edu/record/asc_iaasc_agonistic193536?canvas=0&x=3071&y=4590&w=39693

References and Sources

Shvelidze 2021 – D. Shvelidze, Recent History of Georgia (1917–2012). Tbilisi, 2021.

Halliburton 1935 – R. Halliburton, Seven League Boots. London, 1935.

<https://www.smithsonianmag.com/history/last-adventure-richard-halliburton-forgotten-hero-1930s-america-180950164/>

<https://blogs.baylor.edu/texascollection/category/people/richard-halliburton/>

https://dlg.usg.edu/record/asc_iaasc_agonistic193536?canvas=0&x=3071&y=4590&w=39693